

Natur och Kultur i Toroslunda socken

Torslunda Hembygdsförening

Innehållsförteckning

Om Torslunda socken.....	3
Karta.....	4
Sevärdheter	
1. Gamla Skogsby.....	6
2. Lenstad borg.....	7
3. Järnåldersgravfält.....	8
4. Kråkeskärs skans.....	9
5. Torslunda kyrka.....	10
6. Kalmarsund VIII.....	11
7. Radbyarna.....	12
8. Väderkvarnarna.....	13
9. Sveriges äldsta vandrarhem.....	14
10. Ölands folkhögskola.....	15
11. Ölands järnväg.....	16
12. Alvarmarker.....	18
13. Rune Jons äng.....	19
14. Naturreservat.....	20
15. Tveta gård.....	22
16. Vippbrunnen vid Björnhovda.....	23
17. Tors källa.....	24
18. Station Linné.....	25
19. Färjestaden.....	26
20. Knap-Ernsts stuga.....	28
21. Johan Antas stuga.....	29
22. Vid Lenstad.....	30
23. Österskogs ödeby.....	31
24. Hembygdsgården.....	32
25. Torslunda stenskola.....	33
26. Färjestadens dämme.....	34
QR-koder.....	36
Hembygdsböcker.....	38
Torslunda Hembygdsförening.....	39

Denna skrift om Torslunda socken har tagits fram av Karl-Oskar Erlandsson och Stefan Svenaeus inom Torslunda Hembygdsförening år 2021. Mara Wiell har varit med i redaktionsgruppen. Vi har fått hjälp av flera personer med faktagranskningen. Tack för er hjälp! Ingen nämnd och ingen glömd. Bilder är tagna av Stefan Svenaeus om inget annat anges.

Framsida: Kvarnkungen

Baksida: Drottningen

Tryck: Lenanders Grafiska AB Kalmar 2021 ISBN: 978-91-527-0512-4

Om Toroslunda socken

Namnet skrevs 1389 Thorslunda och kommer från kyrkbyn med förleden Tor och efterleden lund, helig plats (offerlund). Socknen omtalas i brev första gången cirka 1320 och 1346 och skrevs då Thorslundhum. Torslundabygden var en centralbygd under järnåldern.

I socknen finns följande byar: Skogsby, Toroslunda, Björnhovda, Arontorp, Tävelsrum, Kåtorp, Lenstad, Kalkstad, Lundtorp, Runsbäck, Kråketorp och Eriksöre. Färjestaden är från början ingen by utan uppstod kring Färjestadens gård och färjeläget.

Torslunda är Ölands folkrikaste socken och här bor drygt 7 000 personer. Genom socknen löper från norr till söder västra landborgen, klinten som reser sig över den uppodlade kustslätten. Öster om klinten är berggrunden kalksten. Klinten är i norra socknen mjukt sluttande och uppodlad, medan den i söder är en skarp brant. En bra plats att se landborgskanten är vid **Blåsås** (Eriksöre rastplats), där du kan beundra utsikten över slätten nedanför och Kalmarsund med Kalmar i bakgrunden.

Slätten nedanför landborgen var fram till medeltid en stor ädellövskog samt sankmark som sträckte sig utefter västra sidan av Öland. Du kan se rester av skogen vid **Skogsby lund** och **Prästhaget**.

Mellan Kalmar och Färjestaden har det innan Ölandsbron byggdes gått färjor. De tidigaste färjorna har gått här på 1300-talet, sannolikt ännu längre tillbaka. Fram till början av 1960-talet fanns en järnväg på Öland. Man kan fortfarande se spår av den i form av tidigare järnvägsstationer och det som idag byggts om till att bli bil-, cykel- och gångvägar.

Jordbruket har varit den mest betydelsefulla grenen av näringslivet. Kopplat till jordbruket har det funnits ett mejeri (**Färjestadens gamla mejeri**).

QR-koder

Vid de flesta platser i broschyren finns en QR-kod. Med kameran i din mobiltelefon kan du skanna koden. Då kommer du att få fram platsen i **AlltPaOland.se** där du får mer beskrivningar och har möjlighet att se exakt var den ligger. Om du skrollar ner hittar du en knapp som heter ”Hitta hit”. Om du trycker på den får du en Google-karta med ett förslag till färdväg från där du befinner dig.

Vissa rubriker består av flera platser (fetstilade). Då finns QR-koderna samlade längst bak i broschyren.

Ett annat sätt att hitta beskrivningarna är att skriva in **AlltPaOland.se** i en webbläsare i mobiltelefon eller dator och söka fram platsen där.

1. Gamla Skogsby
2. Lenstad borg
- 3a. Gravfält söder om Skogsby
- 3b. Gravfält nära Station Linné
- 3c. Degerrörsbacken
- 3d. Gravfält vid Tävelsrum
4. Kråkeskärs skans
5. Torslunda kyrka
6. Kalmarsund VIII
- 7a. Kalkstad
- 7b. Eriksöre
- 7c. Lenstad
- 7d. Kåtorp
- 8a. Drottningen
- 8b. Kronprinsen
- 8c. Kvarnkungen
- 8d. Konservkvarnen
- 8e. Blåsåskvarnen
- 8f. Eriksörekvarnen
- 8g. Kåtorpskvarnen
- 8h. Lenstadkvarnen
9. Skogsby vandrarhem
10. Ölands folkhögskola
- 11a. Skogsby station
- 11b. Färjestadens station
- 11c. Lenstad hållplats
- 11d. Eriksöre hållplats
- 12a. Eriksöre alvar
- 12b. Stora alvaret
- 12c. Skogsby alvar
13. Rune Jons äng
- 14a. Arontorps naturreservat
- 14b. Hönstorps naturreservat
- 14c. Konungsbackens naturreservat
- 14d. Kalkstads naturreservat
- 14e. Skogsby Lund
- 14f. Rösselkärrets naturreservat
- 14g. Lenstads naturreservat
15. Tvetå Gård
16. Vippbrunnen vid Björnhovda
17. Tors källa
18. Station Linné
20. Knap Ernsts stuga
21. Johan Antas stuga
22. Lenstad kyrkväg
- 22a. Tors Kulle
- 22b. Södra Utmossen
- 22c. Odens rör
23. Österskogs ödeby
24. Torslunda hembygdsgård
25. Torslunda stenskola
26. Färjestadens dämme

Färjestaden

Talludden

Runsbäck

Kråketorp

Eriksöre

Karlevi

Björnhovda

Torslunda

Lundtorp

Norra

Södra Karlevi

Lenstad

51

22

26

11b

6

4

20

14

12c

8f

12a

7b

3b

3a

8e

12b

14d

14e

14f

14g

14h

14i

14j

14k

14l

14m

14n

14o

14p

14q

14r

14s

14t

1. Gamla Skogsby

På 1200- och 1300-talet placerades de flesta av de öländska byarna i de radbyar där de ligger än idag. Detta enligt den dåtida lagstiftningen. Innan dess låg gårdarna mer utspridd på byns marker. Från 600-talet och framåt byggdes husen nästan helt av trä och de syns idag inte längre ovan mark. Innan dess så byggde man dock långhusens väggar av sten. En del av husen har förstås odlats bort under de sekler som har gått, men husgrunderna i många byar och gårdar går än idag att se tillsammans med stenmurar och fågator. I andra delar av landet byggde man i stort sett aldrig husgrunderna av sten och det är bara på Öland och Gotland som man fortfarande kan se 1 500 år gamla byar. En sådan järnåldersby är Gamla Skogsby. Här finns ett omfattande system av husgrunder och stensträngar. En av gårdarna har varit bostad åt en av öns mäktigaste familjer och troligen har en småkung residerat här. Ett av långhusen är ett av Ölands största och är en drygt 50 meter lång gästbudshall. Under 2019 och 2020 har Linnéuniversitetet företagit utgrävningar vid ett av de andra husen i byn.

Gästbudshallen i storgården i Gamla Skogsby är drygt 50 meter lång. Det är en av de längsta hallbyggnaderna som är kända från järnåldern på Öland.

2. Lenstad borg

Invid en numera utdikad mosse, Lenstadsmossen, finns i Mittlandsskogen rester efter en fornborg. Innan utdikningen låg borgen ur försvarssynpunkt mycket fördelaktigt på en udde omgiven av våtmarker åt tre håll. Borgen användes särskilt på 1800-talet för stentäkt till hus och stenmurar. Då tog man mycket av kalkstenen som murarna egentligen bestod av. Kvar blev all den gråsten som använts som fyllning inne i murarna. Av murarna återstår därför låga, men breda rester, som mest kring en meter höga. På 2010-talet röjdes borgen fram efter att ha varit helt igenväxt under flera decennier. Borgen har byggts i två omgångar, den första borgen är ca 70 meter i diameter som omfattar 5 000 kvadratmeter. Senare har borgen byggts ut med en ny mur på baksidan, så den omfattar ca 10 000 kvadratmeter sammanlagt. Borgen har tidigare haft husgrunder som de andra öländska fornborgarna, men dessa är i Lenstad borg bortodlade. Två portar har funnits, en i sydväst och en i nordost. Från borgen är bara ett fåtal fynd kända, bland annat en sluten bronsring från 400-talet e. Kr.

Idag är borgen framröjd och betad av får och ligger i en vacker glänta inne i Mittlandsskogen. Murarna är mycket låga då en stor mängd sten togs härifrån till olika byggprojekt under framförallt 1800-talet.

3. Järnåldersgravfält

Söder om Skogsby finns många fornlämningar i form av stensättningar och gravhögar på landborgskanten. Strax öster om landsvägen finns resta stenar och en gravhög. Strax **öster om Tävelsrum** finns ett annat gravfält. Gravfälten visar på att det har legat bebyggelse i närheten under lång tid.

Vid **Degerrørsbacken** finns ett järnåldersgravfält bestående av cirka 30 synliga gravar. Dessa utgörs av olika former av stensättningar och en stensträng.

Guldkragen i Färjestaden

Torslunda socken har sedan urminnes tider varit en av öns huvudbygder. Ett exempel på detta är den guldkrage som hittades i Färjestaden. Det är det mest imponerande guldfyndet på Öland: en femringad halskrage rikt utsirad med sirater och drakfigurer och bestående av över sju hekto guld. Det är ett av vårt lands mest avancerade konstnärliga arbeten. Den tillverkades under 400-talet. Två motsvarigheter finns; båda från Västergötland. Halskragen har prytt en gudabild eller använts av hövdingar vid kulthandlingar. Man kan tänka sig att den låtit tillverkas av den mäktigaste hövdingen på Öland.

Nu finns guldkragen att beskåda på Historiska museet i Stockholm.

Guldhalskragen från Färjestaden är det största förhistoriska guldföremålet hittat på Öland och ett av de största i Sverige. Foto: Ulf Bruxe (överst) och Sören Hallgren (i mitten), båda på Statens Historiska Museum.

Nedersta bilden är tagen på Degerrørsbacken, ett av Torslunda sockens järnåldersgravfält.

4. Kråkeskärs skans

Färjestadens skans eller Kråkeskärs skans är ett gammalt befästningsverk där Hotel Skansen nu är beläget. Befästningen hade höga jordvallar med fem spetsiga bastioner och en vattenfylld grav runtomkring. Rester av skansen kan man fortfarande tydligt se, särskilt resterna av den sydostligaste bastionen som ligger lite bakom hotellet.

Förmodligen var det under våren 1612 som Kråkeskärs skans anlades för att möta danskarnas anfall vintern 1611-1612. Under 1600-talet skedde olika befästningsarbeten på skansen som byggts om och till. År 1677 råkade den åter illa ut under Skånska kriget, då den intogs och brändes och bygden plundrades och härjades. Under Karl XII:s tid var finanserna urusla och skansen började förfalla. Av de ursprungliga fem bastionerna är den södra och den nordvästra nästan helt utplånade av sentida byggen. Den nordöstra och särskilt den sydöstra bastionen är dock väldigt välbevarade.

Här syns den nordöstra bastionen i skansen. Denna och den bakomliggande bastionen är de bäst bevarade och här får man en bra inblick i hur skansen en gång har sett ut. Skansens planform återfinns också på Mörbylångas kommunvapen.

5. Torslunda kyrka

Den första stenkyrkan med långhus, kor och absid byggdes under tidigt 1100-tal. Förmodligen hade den föregåtts av en träkyrka. Över koret restes senare ett mäktigt östtorn. Runt 1300 tillbyggdes kyrkan med ett nytt kor i öster, så att tornet kom att stå mitt över kyrkan. Under högmedeltiden uppfördes ett torn i väster. Kyrkan välvdes och fick en profan övervåning. På 1500-talet tillbyggdes kyrkan mot söder. Västtornet revs 1729.

I kyrkans nuvarande murar ingår nordmuren till långhuset från 1100-talet med bevarad romansk nordportal och östra koret från cirka 1300 samt sidoskeppet i söder från 1500-talet med den högmedeltida portalen utflyttad. 1776 förenades kyrkans olika delar till en stor och rymlig salkyrka. År 1819 byggdes dagens torn.

Torslunda kyrka överst och detaljer från kyrkan nedan. Till vänster syns kyrkskeppet Venus skänkt till kyrkan 1880, i mitten altarskåpet från andra halvan av 1400-talet och längst till höger gravhäll- en över major Claes Henriksson Jägerhorn af Spurila. Han bodde på Tvetå gård och stupade 1645 i slaget vid Thüringerwald. Insklippt längst upp till höger är en avbildning av kyrkan gjord av Rhezelius 1634. Kyrkan var då en klövsadelkyrka med två torn, en ovanlig form av kyrka som förekom i nästan hälften av Ölands kyrkor, men ovanlig i övriga landet. Idag är alla klövsadelkyrkor rivna eller ombyggda så bara ett torn finns kvar.

6. Kalmarsund VIII

En av de färjor som gick mellan Kalmar och Färjestaden finns kvar att beskåda i Färjestadens hamn. Kalmarsund VIII byggdes 1963 på Kalmar Varv. När färjetrafiken lades ner 1972 såldes hon till Rijeka i Jugoslavien där hon i slutet av 1990-talet väntade på upphuggning. År 1999 köptes färjan tillbaka till Färjestaden av privatpersoner. Hon genomgick omfattande upprustning och återställande till originalutförande. 2002 återkom hon till Färjestaden och seglade under ett par somrar i Kalmarsund, gjorde både turer regelbundet mellan Kalmar och Färjestaden och som chartrad.

Hamnen

En organiserad färjetrafik mellan Öland och fastlandet har funnits sedan medeltiden. Redan under tidig medeltid fanns ett viktigt färjeläge vid byn Björnhovda strategiskt mitt emot Kalmar. 1389 omtalas det som Faerio-stadtha och lägets stora betydelse markeras av den skans som senare byggdes här till skydd för överfarten. Färjeläget blev med tiden Färjestaden och den viktigaste orten för förbindelser med fastlandet. Här fanns också ett gästgiveri, som ansvarade för färjningen över sundet, en postgård med ansvar för postförsändelser till och från ön samt ett tingshus. Färjningen upphörde 1972 i och med Ölandsbronns tillkomst. Idag trafikerar sundet åter sommartid, men nu av cylelfärjan Dessi.

7. Radbyarna

Under 1200- eller 1300-talet samlades socknens alla byar till radbyar. Detta ser man idag tydligast i Eriksöre, Kåtorp och Tävelsrum. I radbyn placerades gårdarna på rad utefter bygatan. Tomtens bredd avspeglade gårdarnas andel av byns odlingsmark. Vid byarna fanns förr ett område, malmen, där hantverkare med flera som inte ägde mark tilläts bo och uppföra en stuga. Två av dessa stugor ägs och underhålls av hembygdsföreningen: Knap Ernst stuga i Runsbäck och Johan Antas stuga i Kalkstad.

Överst en av gårdarna i Kåtorp. Till vänster syns en av jordkällarna i Eriksöre, Jordkällarna slog igenom på allvar på 1800-talet i och med den ökande potatisodlingen. I stort sett all bostadsbyggelse hade sin egen jordkällare fram till mitten av 1900-talet. Ibland hittar man jordkällare inbyggda i gamla gravhögar.

8. Väderkvarnarna

Uppe på Kvarnbacken vid Björnhovda finns Ölands största stubbkvarn: Kvarnkungen. Här finns också Drottningen, som är en holländarkvarn samt Kronprinsen (en mindre stubbkvarn). Kvarnkungen och Drottningen var tullkvarnar. Till dessa kom bönderna för att mala sitt mjöl mot en avgift, en tull, oftast en del av spannmålen. Samtliga ägs och underhålls av hembygdsföreningen. I Kronprinsen går det fortfarande att mala mjöl. Bredvid Kvarnkungen finns också en motorkvarn, samt två mjölnarbostäder, vilka dock är i privat ägo. Föreningen äger ytterligare fem kvarnar i socknen.

Väderkvarnar

Kännetecknande för Ölands odlingslandskap är väderkvarnarna. De allra flesta av dagens öländska kvarnar är stubbkvarnar från slutet av 1700-talet eller början av 1800-talet. Med stubbkvarn menas att kvarnhuset vilar på en stor stubbe. När vingarna inför malning skall vändas mot vinden vrids hela kvarnhuset omkring den fasta stubben. Modellen är mycket ålderdomlig. Under mitten av 1800-talet fanns cirka 2 000 stubbkvarnar på Öland. Då fick stubbkvarnen konkurrens av den holländska kvarntypen, där man vrider endast toppen av kvarnen.

Överst syns de tre väderkvarnarna på Björnhovda kvarnbacke: Kronprinsen, holländaren Drottningen och Kvarnkungen. I mitten syns Kåtorpskvarnen, en av åtta kvarnar som Torsslunda hembygdsförening äger och vårdar. Längst ned syns Kvarnkungen som blivit något av en symbol för Öland och som har försetts med belysning på vingarna som tänds vintertid.

9. Sveriges äldsta vandrarhem

Vandrarhemmet är Sveriges äldsta och öppnades 1934. Det har byggts ut under tiden och består idag av såväl rum som stugor. Självhushållsköken är modernt utrustade.

Den äldsta byggnaden är från år 1680. Innan vandrarhemmets tillkomst var byggnaderna gästgiveri och skjutsstation enligt en särskild förordning utfärdad 1649 av drottning Kristina.

Vid Skogsby gästgiveri hade man skyldighet att mot avgift transportera resande till gästgiverierna i Resmo, Gårdby, Färjestaden, Lerkaka, Röhälla och Isgärde. Dagens innehavare är sedan 1850 sjätte generationen som bedriver verksamhet här.

10. Ölands Folkhögskola

Berättelsen om Ölands folkhögskola börjar 1905. Då beslöt Kalmar läns södra lands-ting att en folkhögskola skulle upprättas på Öland. Ett avgörande skäl till att starta en folkhögskola på Öland var den stora utvandringen till Amerika. Det behövdes en utveckling av det öländska jordbruket för att få ungdomarna att stanna. Dessutom var studier i demokrati och möteteknik ett viktigt inslag, som en förberedelse för bondpojarna att kunna göra insatser inom politiken.

Hösten 1906 kunde Ölands Folkhögskola börja sin första kurs i provisoriska lokaler i Isgärde. Till den första kursen antogs 25 manliga studerande, alla från Öland. Kurserna för kvinnor var förlagda till sommarmånaderna. Så var det ända fram till 1926 då man för första gången antog män och kvinnor till samma kurs.

Att skolan hamnade i Skogsby kan vi tacka apotekar-dottern Märta Strömstedt för. Hon testamenterade hemmanet Skogsby 1:3 1907 under förutsättning att folkhögskolan byggdes där. Så blev det och redan 1909 invigdes den nya byggnaden. 1971 hade man för första gången en kurs i ämnet grafisk konst, fröet till det som så småningom kom att utvecklas till de estetiska kurserna och som sedan 90-talet varit en av skolans tunga profiler.

11. Ölands järnväg

År 1906 öppnades den första järnvägen för persontrafik på Öland. Det var två bolag som drev trafiken: Borgholm-Böda Järnväg (BBJ) och Södra Ölands Järnväg (SÖJ). 1947 tog SJ över driften. I Torslunda socken fanns stationer vid Färjestaden och Skogsby. Dessutom fanns Lundtorps rangerbangård och banvaktstuga, där spåren delade sig österut/norrut och söderut, samt hållplatser vid Kråketorp, Eriksöre och Lenstad. 1961 lades järnvägstrafiken ner. Trots att järnvägen numera är borta, har sträckningen för de gamla banvallarna på många håll ändå bevarats genom nya användningsområden. Stations- och hållplatsbyggnader finns ofta kvar.

Ovan syns järnvägsstationen vid Skogsby idag och år 1911. Strax öster om stationsbyggnaden är den gamla banvallen bortodlad, annars går större delen av gamla järnvägen från Färjestaden och bort till Gårdby fortfarande att följa i landskapet. Strax väster om Skogsby finns en välbevarad sträcka som idag är gång- och cykelväg. Till höger syns banvaktarstugan invid Lundtorps rangerbangård. Båda husen är idag privatbostäder.

Ett par minnen från järnvägsepoken i Färjestaden. Överst till vänster syns den gamla järnvägsstationen och till höger det tidigare rälsbussgaraget.

Ovan till vänster syns det tidigare Järnvägshotellet, också det i Färjestaden. Till höger syns rälsbussarna när de var i drift. Nedan är en bild tagen på järnvägsområdet i Färjestaden.

Foto: Torstunda hembygdsförening

12. Alvarmarker

Skogsby alvar

Detta är den nordligaste delen av Stora alvaret söder om Skogsby. På våren finns här fina orkidéängar. Det är lätt att besöka. Man kan parkera vid Eriksöre rastplats och gå över en stätta in på alvaret. På våren finns här en av de rikaste förekomsterna på Öland av göknycklar.

Eriksöre alvar

Alvaret utanför Eriksöre är lättillgängligt genom att man kan parkera vid en liten kort avtagsväg ner mot en alvargrind. Avtagsvägen ligger strax söder om den nordliga avtagsvägen ner till Eriksöre by.

Stora alvaret

I de sydöstra delarna av socknen finns de norra delarna av Stora alvaret. Alvarmarken har till största delen inte gått att odla upp eftersom kalkstenen ligger i ytan. Det har istället varit betesmark. Det är en mycket ovanlig naturtyp i Sverige.

13. Rune Jons äng

Detta är en gammal löväng som restaurerats och hävdas av Torslunda hembygdsförening. Rune Jonsson var den siste lantbrukaren som här bedrev traditionell slåtter. Föreningen har arrendeavtal med nuvarande markägaren. Alldeles intill finns järnåldersbyn Gamla Skogsby. Håll utkik i hembygdsföreningens program efter när årets slåttergille går av stapeln i mitten av juli. På våren kommer det många besökare för att se på alla blåsippor, både blå, röda och vita, som växer i lövskogen kring ängen.

Foto: Staffan Arvegård

14. Naturreservat

I Torslunda socken finns åtta naturreservat. Sex av dem har som syfte att skydda värdefull ädellövsskog. De ingår i det som kallas Mittlandsskogen. Här finns goda möjligheter att ströva i fina marker som om våren täcks av blommor av många olika slag. På mer öppna marker i skogen finns fantastiska orkidéängar.

Kalkstad naturreservat: Lövskog som ligger väster om byn i gränsen mot Stora Alvaret.

Lenstad naturreservat: Ett större lövskogsområde mellan Tävelsrum och Lenstad. Här ligger Lenstad fornborg.

Konungsbackens naturreservat: Ett stort lövskogsområde mellan Skogsby och Lenstad, som gränsar till Lenstads naturreservat

Rösselkärrets naturreservat: Ett litet lövskogsreservat öster om Tävelsrum, som avsatts i första hand för långbensgrodan, Mittlandsskogens ädla groda. Här ligger Österskogs ödeby.

Hönstorps naturreservat: En ädellövskog som ligger på gränsen mellan Torslunda och Algutsrums socknar.

Degerrörbackens naturreservat: Ett öppet järnåldersgravfält med enstaka träd. Detta har betats under lång tid och har därmed en fin flora.

Styrmanshaget – Skogsby lund: En lundartad skog söder om Skogsby. Det är en sista rest av den en gång stora ädellövskog som täckte området nedanför landborgen, där det nu finns åkermark.

Arontorp naturreservat: Här finns den omtalade arontorpsrosen eller som den egentligen heter våradonis. Välbesökt i början av maj. Särskild parkeringsplats finns strax öster om Tveta gård.

Mittlandsskogen

Mittlandsskogen, som sträcker sig mellan Lenstad i söder och Köpingsvik i norr, är Europas största sammanhängande lövskogsområde nedanför fjällkedjan och här finns också Sveriges största hasselförekomst. Ädellövskogen i mittlandet utgörs i huvudsak av hasselrik ekskog, ek/ask/almskog samt avenbokskog. Mittlandsskogen har till stor del uppkommit spontant efter att gamla slätter- och betesmarker upphört att brukas och lämnats att växa igen. Många träd-bärande marker har dock en mycket lång tradition. Mittlandets slätter- och betesmarker brukades från järnåldern och fram till 1900- talet och i dessa marker fanns grova ädellövträd som skördades på löv till kreaturens vinterfoder.

15. Tveta gård

Detta är en av Ölands få herrgårdar. Den ligger utmed vägen från Björnhovda mot Norra Möckleby. Under medeltiden var Tveta en by med fyra gårdar, men gårdarna slogs på 1600-talet samman till en enda. De båda adliga ätterna Jägerhorn av Spurila och Granatenburg ägde gården under detta århundrade. Nuvarande huvudbyggnad uppfördes 1811-12. Gårdens storhetstid torde ha varit under senare delen av 1800-talet, med godsägare Gustaf Segrell vid styret. Gården var då en av Ölands största. Trädgården var vida känd. Bland de mest omskrivna ägarna på 1900-talet finns grosshandlare K-G Johansson. Han blev rik på skrot och lät plantera mängder med fruktträd på gårdens marker under andra världskriget i syfte att starta en fruktodling. Näste ägare på 1950-talet var ett konsortium med åtta familjer, som drev vegetarisk odling. Idag ägs Tveta gård av Rune Johansson med familj, vilka utfört en omfattande renovering av mangårdsbyggnaden.

16. Vippbrunnen vid Björnhovda

Den gamla brunnen vid Björnhovda by avsattes som allmänt vattenställe vid utmarksdelningen i början av 1800-talet. Den är försedd med vippa och hink. Idag tillhör och förvaltas brunnen av Torslunda hembygdsförening.

Den gamla brunnen återfinns på södra sidan av Storgatan, mellan Färjestaden och Kvarnbacken, strax utanför infarten till Björnhovda by.

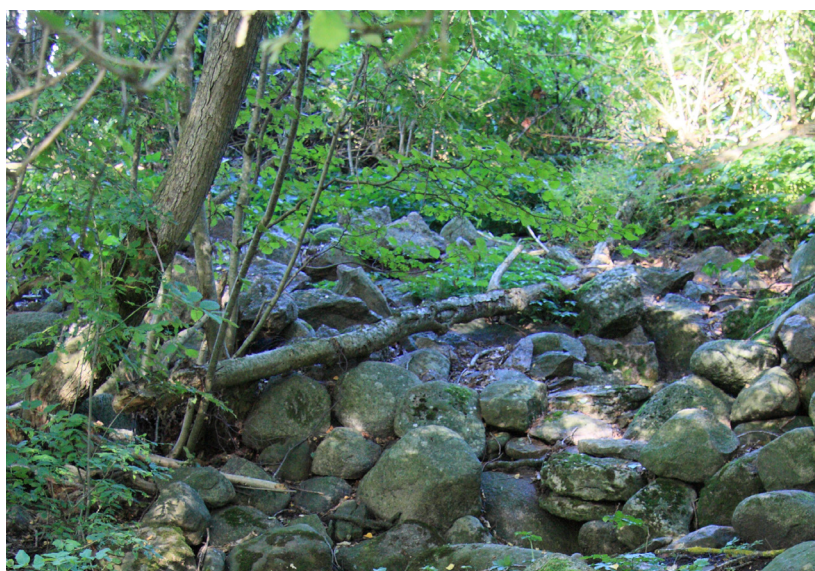
Björnhovdas flyttningar

Björnhovda var den follikrikaste byn i socknen under 1700- och 1800-talet och en av de största på Öland. Stora delar av Färjestaden ligger på Björnhovdas marker. Men byn har inte alltid legat där den gör idag. Det äldsta läget vi känner till är från järnåldern. Då låg den på landborgen en bit norr om Kvarnkungen, öster om vägen. På 1200-/1300-talet läggs Ölands byar i laga läge och gårdarna buntas ihop i prydliga radbyar. När Björnhovda flyttades ihop hamnade det öster om Almérs, där vattentornet ligger idag. På platsen för dagens Björnhovda låg ett torp vid namn Håkantorp. År 1375 är sista gången vi hör talas om Håkantorp och när vi har de första kartorna har Björnhovda redan flyttat hit. Något måste ha hänt, kanske en brand och efteråt har Björnhovda flyttat hit och namnet Håkantorp försvunnit.

17. Tors källa

Vid den urgamla vägen från östra Öland till Färjestaden finns en källa/vattningsställe, som idag kallas Tors källa. Vid utmarksdelningen avsattes källan som allmänt vattningsställe. Längre tillbaka hette platsen Snopekulla (vilket i senare tid har ändrats till Snokekulla) och det var först sedan den gamla Tors källa uppe vid kyrkan hade förstörts som namnet började användas på Snopekulla. I dag tillhör källan och fastigheten Torslunda hembygdsförening. År 1915 var det svår torka och vattnet sinade i flera brunnar. Man beslutade då att rensa upp källan. Man hittade vid rensningen en mängd mynt, de flesta var från Oscar II:s regering innan Norge blev självständigt, mellan åren 1872 till 1905. Källkult och folktro kring källor har varit vanligt och även idag offerar vi gärna mynt i utvalda brunnar och fontäner.

Här kan du läsa mer om den gamla vägen som ledde mellan Färjestaden och östra sidan.

Utmarksdelningen

Under vasakungarna på 1500-talet infördes en kunglig jaktpark på Öland. Denna djurgårdsinrättning hade hårda bestämmelser som förbjöd jakt på högvilt för alla utom kungen. Senare hårdnade bestämmelserna än mer och man fick nu inte heller hugga ned träd och alla hundar skulle stympas till tre ben så att de inte kunde användas till jakt. Allt detta innebar ett svårt lidande för ölänningarna vars skördar ofta förstördes av djuren som man inte fick jaga. Ved fick man plocka i form av döda grenar från marken, men detta räckte oftast inte och man fick köpa ved på fastlandet. Straffen var hårda med dryga böter och dödsstraff vid upprepade förseelser. Under 1700-talet tyckte man systemet var förlegat och förhindrade utvecklingen av jordbruket. År 1801 avskaffades bestämmelserna. Byarnas utmarker hade Kronan lagt beslag på, men efter djurgårdsinrättningens upphörande delades dessa utmarker upp mellan byar och gårdar.

18. Station Linné

Station Linné har funnits sedan 1963 på initiativ av Bertil Kullenberg. Det är en internationellt arbetande forskningsstation som producerar vetenskapliga resultat i världsklass främst inom botanik och entomologi. Man erbjuder kurser, naturguidningar, naturskola för barn och boende.

Tengöleden

Tengöleden, som är en 6,5 km lång vandringsled, utgår från och återkommer till Station Linné. Den går genom historiska kulturmarker, lummiga lövskogar och alvarmarker. Den passerar järnåldersbyn Gamla Skogsby, slätterängen Rune Jons äng, Kalkstad naturreservat och gravfält söder om Skogsby. Markeringar finns från Station Linné och österut i 3,2 km. Därefter går leden över öppen alvarmark. På Station Linné får du en karta med beskrivning av det du passerar.

Kartunderlag: Google Maps

19. Färjestaden

Färjestaden är ingen medeltida by utan uppstod kring färjeläget, Färjestadens gård och Kråkeskärs skans. Äldsta skriftliga belägg för Färjestaden är från 1389 då platsen benämns ”Faeriestadha” och som en färjeplats i Kalmarsund. Den var redan då en av de viktigaste förbindelserna mellan Öland och Kalmar. Även långt tidigare har människor funnits på platsen, vilket visas av den på 1860-talet upphittade guldhalskragen, som dateras till 400-550 e. kr. Under 1600-talet fick färjningen en fastare organisation och ett litet samhälle uppstod kring Färjestadens gård med hamn, gästgiveri, garveri och tingsplats.

Färjestadens gård

Färjestadens gård var en stor gård med gamla anor. Nuvarande boningshus uppfördes 1802. Gården köptes 1894 av Sigfrid Sjöberg från Glömminge med tillhörande hamn, gästgiveri och diversehandel. Sjöberg var intresserad av turism och sålde mark billigt i ett lövskogsområde till fritidstomter. Området fick därefter heta Sjöbergs hage. Gården sålde senare mark som blev till Tallhöjdens fest- och idrottsplats.

Dåvarande Torslunda kommun köpte det mesta av gården 1965 för att använda gårdens marker till att utveckla Färjestaden. Nu var det risk för att mangårdsbyggnaden skulle rivas. Genom en räddningsaktion fick huset dock vara kvar och innehåller idag lägenheter. Hamnen hade sålts redan 1903.

Färjestadens tingshus

Det första tingshuset kan ha byggts omkring 1720. 1811 uppfördes ett nytt tingshus, som idag är huvudbyggnaden i Hotel Skansen. I slutet av 1880-talet byggdes ett nytt tingshus på den så kallade tingshustomten där det idag ligger en spaanläggning. Ting hölls i Färjestaden fram till 1943 då Borgholm blev tingsplats. Tingshusbyggnaden flyttades då till Storgatan och är idag hyreshus.

Färjestadens gästgiveri

Härifrån kunde man skjutas till gästgiverierna i Skogsby, Lerkaka, Isgärde, Gårdby och Röhälla. Linné övernattade här den 1 juni på sin öländska resa 1741 när han kom från Kalmar. Det ursprungliga gästgiveriet brann ner 1928. På samma plats uppfördes nuvarande byggnad. Idag heter byggnaden Gästis och ingår i Hotel Skansen.

Gästgiveribyggnaden brann ned 1928, men byggnaden till vänster har byggts på dess plats. Nedan syns handelsboden som lades ner på 1930-talet.

Färjestadens första handelsbod

Byggnaden intill Gästis var handelsbod. Den siste som drev handelsboden var Karl Emanuel Jonsson till den lades ner i slutet av 1930-talet.

20. Knap-Ernsts stuga

Stugan har varit ett båtsmanstorp för Nr 114 Knap. Ordet Knap kommer från en sjöterm. Stugan är namngiven efter Knap-Ernst vars far Peter Johan Olsson flyttade till Runsbäck 1849 och blev den siste båtsmannen i torpet. Han hade tidigare varit sjöman och var åren 1849-1853 båtsman i Runsbäck. Han gifte sig 1853 med Kristina Larsdotter från Runsbäck. De födde nio barn i stugan, tre av dem dog som barn. 1892 dog båda föräldrarna. Äldsta dottern Josefina bodde kvar i stugan. Hon tog hand om Ernst som då var tio år. År 1972 flyttade han till ålderdomshemmet i Skogsby där han avled 1973. Stugan har renoverats av hembygdsföreningen. Den vedeldade stenugnen används flera gånger per år av medlemmar i hembygdsföreningen att baka bröd i.

*Lyssna på intervju med
Knap-Ernst.*

21. Johan Antas stuga

Kalkstadsstugan eller Johan Antas stuga ligger på malmen i Kalkstad. Det är en ryggåsstuga i skiftesverk. Hit flyttade 1869 Johan Anta (även känd under smeknamnet Bi-Kungen) och hans hustru Ingrid Kajsa samt dottern Jenny Karolina. För att klara familjens försörjning tillverkade Johan ressel (ett sorts såll som användes vid tröskning), var biodlare och arrenderade några jordbitar. Johan avled 1922. Hans andra fru Anna bodde kvar till 1948, då hon flyttade till ålderdomshemmet. Toroslunda Hembygdsförening äger stugan och har renoverat den.

Tidsresa vid Johan Antas stuga med barn från Toroslunda skola.

22. Vid Lenstad

Lenstad kyrkväg

I gamla tider var detta enda vägen mellan Lenstad och Torslunda. Här färdades man när man skulle till kyrkan. En cykeltur i denna lövskogstunnel är en upplevelse. En liten avstickare från vägen ligger Lenstad fornborg. Fortsätter du mot Lenstad kan du besöka Södra Utmossen. Vägen börjar några hundra meter öster om Torslunda kyrka

Södra utmossen

Vid Lenstad finns en våtmark som är en fin fågellokal. Utsiktsplattformar gör det lättare att få överblick över mossen. Parkera i Lenstad vid ”torget”. Härifrån kan du med fördel fortsätta söderut ut mot alvaret till Tors kulle.

Tors kulle

En gravkulle söder om Lenstad i kanten av alvaret. Du kan komma hit om du fortsätter söder ut från Södra utmossen. Gravkullen är inte undersökt men är troligen mellan tusen och tvåtusen år gammal. Ett väsen vid namn Torskullgubben sägs höra hemma i gravkullen. 1,2 km åt nordöst finns ett annat gravkummel vid namn **Odensrör**.

23. Österskogs ödeby

I södra delen av Mittlandsskogen, i närheten av byn Tävelsrum, finns rester av fem övergivna torp mitt inne i skogen. Man kan bland ruiner och husgrunder urskilja fem olika gårdar. Torpen anlades på mark som tidigare tillhört Kronoallmänningen, men som tilldelades Eriksöre i början av 1800-talet när den kungliga jaktparken upphörde. Torpen i Österskog anlades en bit in på 1800-talet och övergavs mot slutet av samma århundrade/början av 1900-talet. Som mest bodde här ett 20-tal personer vid mitten av 1800-talet. Förutsättningarna för att leva i Österskog var tuffa och det var 1800-talets överbefolkning och svåra förhållanden som gjorde att man bosatte sig här. Det var när emigrationen och industrialiseringen kom igång och man kunde skapa sig bättre levnadsförhållanden på andra ställen som torpen övergavs.

Det ställe som var bebott längst och också friköpt var Hildeborg, som inte har varit bebott sedan 1940-talet, men ännu står kvar som ett ödehus. De ruiner som finns kvar har länge sakta, men säkert slukats av Mittlandsskogens grönska. Men frivilliga krafter i Hembygdsföreningen har röjt bland husen och bidragit till att bevara de ruiner som finns kvar.

Ett av torpen i Österskog. Ett av de andra torpen vid namn Hildeborg står fortfarande kvar och är det som är enklast att hitta. Längre in finns fler ruiner och de längst bort belägna kan vara svåra att hitta.

24. Hembygdsgården

Under 1800-talets första hälft ökade folkmängden på Öland kraftigt. Eftersom antalet arbetstillfällen inte ökade i samma takt blev följden en växande fattigdom. På vägarna vandrade hjälpsökande både från den egna socknen och angränsande socknar. Irritationen över att se alla dessa tiggare och trashankar, som strök omkring vädjande om barmhärtighet, bara ökade. Man tillsatte då på en sockenstämma ett antal personer som skulle komma med förslag till åtgärder hur man skulle lösa problemen med alla kringstrykande hemlösa. Vid en extra sockenstämma 1852 lades ett förslag fram som dock flertalet av sockenborna förkastade. Förhållandena blev inte bättre och år 1853 togs frågan upp på nytt varvid man beslutade att inrätta ett fattighus. Man köpte då det före detta komministerbostället i Gårdsryd i Ljungby socken på fastlandet för 500 riksdaler och flyttade det över isen till nuvarande plats.

Ögonvittnen har berättat att i det västra av husets rum i bottenvåningen bodde personer tillhörande nio familjer på en gång. En av de boende var sinnessjuk och för denna person byggdes en cell av plank med järngaller för fönstren. Spår av detta kan fortfarande skönjas. I dag kan vi kanske inte sätta oss in i under vilka förhållanden dessa människor levde i armod och elände och hur det var att som barn växa upp där. 1860 byggdes jordkällaren med en mellanvägg där fattighjonen hade den ena delen och läraren den andra. Sista kvarboende var Emma som enligt uppgift bodde kvar ända till 1933. År 1931 invigdes ett nytt ålderdomshem i Skogsby. Torslunda kommunfullmäktige överlämnade 1945 huset till hembygdsföreningen för att man där skulle kunna inrätta ett hembygdsmuseum. Byggnaden renoverades på 1950- och 1960-talen. I dag används huset som museum och för samverkan med skolan.

25. Torslunda stenskola

Torslunda stenskola är den äldsta skolan på Öland och den fjärde äldsta skolan i Sverige som ännu används som skola. Redan år 1837 tog prosten Johan Israel Melén initiativet till att låta bygga skolan. Öland var mycket fattigt på den här tiden och många var emot bygget. Det beslutades att skolan skulle byggas på den magra jorden i grusetaget strax norr om kyrkan. Med pengar som prästänkan Agneta Craelius skänkt och med dagsverken som församlingsbor gjort så blev skolan färdig år 1839.

Foto: Torslunda hembygdsförening

Skolbänkar i Torslunda hembygds-gård.

26. Färjestadens dämme

Färjestadens strandpromenad

Med utgångspunkt i Färjestadens dämme kan man promenera vidare utmed kusten norrut en slinga som är 1,3 km för att sedan komma tillbaka till dämnet.

En parkeringsplats finns vid dämnet om man inte tar promenaden utmed kusten från Färjestadens centrum.

Hundbad

Färjestadens dämme

P

Paradisvägen

Paradisvägen

Brovägen

Brovägen

2014 invigdes dämnet i Färjestaden. Dämmets funktion är framför allt dagvattenrening, men har också blivit en vacker, kustnära och naturskön plats för rekreation. Här finns också kommunens första hundbad. I dämnet sjunker partiklar till botten och halterna av kväve och fosfor reduceras innan vattnet rinner ut i Kalmarsund. Detta bidrar till en bättre miljö och minskar risken för övergödning i Östersjön.

Dämnet består av ett antal dammar som dagvattnet passerar genom på sin väg ut i Kalmarsund. På dammvallarna finns strövstigar med broar över kanalerna. Det finns också fika-bord och grillplatser. Man har fin utsikt över Ölandsbron och Kalmarsund med Kalmar i fonden. Längs med kusten ligger några sjöbodar.

Området är värt att besöka för fågelskådning.

Ölands järnväg

Färjestadens gamla station 	Färjestadens gamla järnvägshotell 	Rälsbussgaraget i Färjestaden 	Skogsby gamla station
Lundtorps gamla rangerbangård 	Eriksöre gamla hållplats 	Lenstad gamla hållplats 	

Om Torslunda socken

Blåsås - Eriksöre rastplats 	Skogsby lund 	Prästhaget 	Färjestadens mejeri
--	---	--	--

Järnåldersgravfält

Gravfält söder om Skogsby 	Gravfält öster om Tävelsrum 	Degerrörsbacken
--	--	---

Vid Lenstad

Lenstad kyrkväg 	Södra utmossen 	Tors kulle 	Odens rör
--	---	--	--

Färjestaden

Färjestadens gård	Färjestadens tingshus/Hotell Skansen	Färjestadens gamla gästgiveri	Färjestadens första handelsbod
			

Naturreservat

Kalkstads naturreservat	Lenstads naturreservat	Konungsbackens naturreservat	Rösselkärrs naturreservat
			
Hönstorps naturreservat	Degerrörsbackens naturreservat	Skogsby lund – Styrmanshaget	Arontorpsängen
			

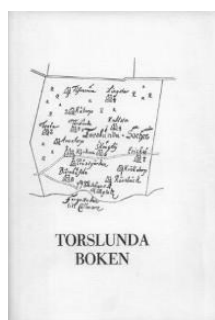
Övriga

Tengöleden	Skogsby alvar	Eriksöre alvar
		

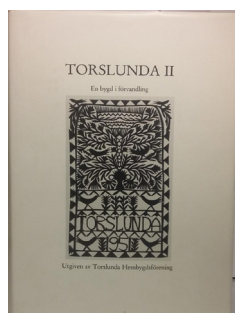
Hembygdsböcker

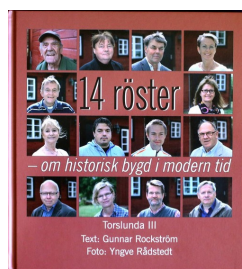
Björnhovda –
Gårdar och människor
Slutsåld

Torslunda I (1953)

Torslunda II (1988)

14 röster - om historisk
bygd i modern tid

Väderkvarnar
i Torslunda

Boken om Thekla Engström
Utkommer våren 2022

Böckerna kan beställas genom att maila till info@torslunda.com. Vi meddelar dig då vad den kommer att kosta inklusive frakt. Vill du se bokens pris exklusive frakt kan du gå in på vår hemsida torslunda.com och i menyn söka upp ”Försäljning och uthyrning”. Tryck på plustecknet och välj ”Böcker”

Torslunda Hembygdsförening

Vi arbetar för att bevara, tillgängliggöra och föra kulturhistorien vidare till kommande generationer. Vi dokumenterar och bevarar våra byggnader och föremål och genomför evenemang där flera generationer kan träffas och ha det trevligt tillsammans. En annan viktig uppgift för oss är att föra vidare traktens traditioner och berättelser till dem som kommer efter oss.

Torslunda hembygdsförening har cirka 600 medlemmar. Vi äger också flera byggnader och åtta kvarnar. Vill du vara med och sköta om dessa eller delta i någon annan av våra verksamheter är du mycket välkommen som medlem. Som medlem kan du ta del av vårt rika utbud av aktiviteter. Dessutom berättigar medlemskapet till halv entré på Himmelsberga Museum, Borgholms stadsmuseum och Kalmar läns museum.

Läs mer om oss på vår hemsida: torslunda.com eller hembygd.se/torslunda. Här kan du också prenumerera på vårt nyhetsbrev. Ta gärna kontakt med oss via info@torslunda.com

**TORSLUNDA
HEMBYGD-
FÖRENING**

Tryckt med bidrag från
Lions klubb Färjestaden